

בין אנילביץ' לווייסמילר

האמנית הפלסטית מאיה אטון הביטה בפסלו המיתולוגי של מרדכי אנילביץ' ונזכרה בדמותו המסוקסת של ג'וני וייסמילר, הלא הוא טרזן האגדי • זאת ועוד בגלריה דנה לאמנות

צילום: יח"צ

"אבולוציה" (בקטן, פסלו המקורי של אנילביץ' ליד מגדל המים המופנז). אטון: "לכולם היה ברור שהעבודה שלי לא לועגת לאנילביץ' וגם לא לטרזן"

תתפלא. הגעתי אל טרזן בעקבות ההתעניינות שלי בקופי אדם. אני מתה על קופים ומתה על סיפורי פנטזיה, וטרזן קושר את שני הדברים. אבל מה לטרזן ולגיבור יהודי? "המון מסתבר. חוץ מזה שג'וני וייסמילר, שגילם את דמותו של טרזן, היה יהודי, גיליתי שבשנות החמישים והשישים טרזן לחלוטין אומץ כאן כגיבור מקומי והוצג כציוני החדש בתרבות העברית הפולארית בראשית ימי המדינה".

בספרו "טרזן בארץ הקודש", חושף חוקר התרבות הפופולארית אלי אשד כי בשנות ה-60-50 נכתבו בישראל כאלף סיפורים מקוריים בעברית על טרזן שהתפרסמו בחוברות לספרות קלה. דמותו החזקה והאתלטית של ג'וני וייסמילר, יהודי מומר שגילם את טרזן בסרטים הוליוודיים משנות ה-30, הציתה את הדמיון בארץ והסרטים זכו לפופולאריות גדולה בקרב אנשי היישוב העברי בארץ ישראל. "ההורים שלנו היו גאים מאוד על כך שג'וני וייסמילר - טרזן המקורי - הוא יהודי", כתב גם הסופר עמוס עוז, "הדבר הזה השתלב אצלם עם הכיסופים לתחיית יהדות השיריים של המכבים שיקומו לתחייה". בנוסף, כותב עוז על ההזדהות הרבה שערך רר הגיבור ההוליוודי בקרב בני היישוב, "טרזן הוא יהודי מפני שהוא תמיד 'המעטים' ואויביו הם תמיד 'הרבים', מפני שהוא חכם-חבולות ואויביו - חמורי מים ונבערים. ומפני שהוא תמיד מנצח בסוף, ואילו אויביו תמיד מובסים".

"גם דמותו של מרדכי אנילביץ' מוצגת באנדרטת לזכרו ובאתרים נוספים בקיבוץ כסוג של 'יהודי חדש', מסבירה הררי, 'גיבור עברי מגן ולוחם, שלא בכדי פוסל בדמות הפסל דויד של מיכאלאנג'לו. בעבודתה של אטון המשלבת פיסול, רישום עפרון ורישום קיר, הופכת דמותו השירית וחשופת החזה של אנילביץ' המשקיפה על הקיבוץ כולו לטרזן - גיבור-על קולנועי המשקיף אל הריסותיה של עיר הזקוקה למושיע. בדומה לטרזן, יצור כלאיים הנתפס כאדם בין קופים וכקוף בין בני האדם המתורבתים, גם אנילביץ' הוא בן כלאיים שבין יהודי גלותי קרבן השואה לבין גיבור עברי חדש. הוא היה זר לקיבוץ בשנותיו הראשונות, אך הפך לחלק בלתי נפרד מן הנוף הקיבוצי ומסמליו כיום".

"שם העבודה, 'אבולוציה', אומרת הררי, 'מציג ביקורת מרומזת ואירונית על מידת התפתחותה של החברה הישראלית מאז קום המדינה. דמות הגיבור העברי החזק, הכובש והשולט מוצגת כקוף אדם, אך גם כ'אחר' בתוך החברה המערבית ה'נאורה' שאליה הוא מנסה להשתייך, ובכך מעלה שאלות על מצבה הקיומי של החברה הישראלית כיום".

מלבד פסלו של אנילביץ', גם מגדל המים ההרוס ומאורת הספרים שלמרגלות הגבעה שימשו עבור האמניות כדימויים ציוריים ומעוררי דמיון אשר

כשהאמנית הפלסטית מאיה אטון באה לרוות הררי, האוצרת של "גלריה דנה" ביד מרדכי, ואמרה לה שבעיני רוחה היא רואה את פסלו של מרדכי אנילביץ' בקיבוץ כדמותו של טרזן, הררי הזדעזעה מעט ותהתה כיצד יגיבו זקני המקום לפרשנות של אטון לאחר מסמליו הבולטים ביותר של הקיבוץ. בעבודה שיצרה אטון, לה קראה "אבולוציה", היא מציגה את פסלו האיקוני של מרדכי אנילביץ' כבן דמותו של טרזן, שבמקום רימון יד אווזו בידו של קוף. "דווקא הגיבו מאוד יפה לעבודה שלי", אומרת אטון (40), "ימים אחדים לאחר שיח הגלריה שפתח את התערוכה והתקיים בשבת שעברה ביד מרדכי, לכולם היה ברור שהעבודה שלי לא לועגת לאנילביץ' וגם לא לטרזן. הגלריה הייתה מלאה לג'וני, האנשים התעניינו, הקשיבו בסבלנות והעירו הערות. בסוף השיחה אף ניגש אלי בחור קשיש, מוותיקי הקיבוץ, ואמר לי להפתעתי שבעיני זה חשוב מאוד לבעוט ולנתץ פרות קדושות כמו שאני עשיתי. אני לא חושבת שהכוונה שלי הייתה לבעוט בפרות קדושות, אלא להתחבר מנקודת המבט שלי לקיבוץ, בדיוק כפי שרווית ביקשה".

התערוכה "תיירות פנים" שתימשך עד סוף מרץ, היא פרי ביקוריהן של חמש אמניות בקיבוץ יד מרדכי, המשתן הוזמנו להתייחס למפגש שלהן עם מראות שונים מרחבי הקיבוץ. "כמבקרות עירורניות חיצוניות התייחסו האמניות אל הקיבוץ כאל ארץ לא נודעת", אומרת הררי, "ועבודותיהן אמנם מתייחסות לאתרים ולדימויים מוכרים מרחבי הקיבוץ אך מנתקות אותם מהקשר המיידי ומעניקות להם פרשנות דמיונית חדשה".

אחד המראות המזוהים ביותר עם קיבוץ יד מרדכי הוא האנדרטה לזכרו של מרדכי אנילביץ' (מפקד גטו ורשה, שעל שמו קרוי הקיבוץ), המתנוססת בראש הגבעה שעליה ניצב מגדל המים של הקיבוץ. במלחמת העצמאות נפגע המגדל מירי פגזים ובחורף 1949 קרס. מאז הוא ניצב נטוי על צדו באותו מקום בו עמד בימי הלחימה ומשמש כרקע לפסלו של אנילביץ'. ברבות השנים הפכו השניים לצמד בלתי נפרד - גוש בטון מחורר פגזים לצד פסל ברונזה מחוטב המעלה על הדעת פסלים אירופיים קלאסיים - דימוי אשר הניח את היסודות לרעיון "משואה לתקומה" שעומד בבסיס המוזיאון שהוקם בקיבוץ.

"מדריכה שבהתחלה בכלל לא התייחסתי לפסל הזה כי הוא נראה לי ברור מאליו", מחייכת אטון. "הסתובבתי בקיבוץ ולא מצאתי כלום שאוכל להשתמש בו כי חיפשתי דברים לא מוכנים מאליהם. רק בביקור השני שלי בקיבוץ הסתכלתי לפתע בצורה אחרת על הפסל של מרדכי אנילביץ' ולפתע הוא הזכיר לי את טרזן, שתמיד היה דמות שסקרנה אותי".

טרזן? אבל את בת. "אז מה?" היא צוחקת, "אני גם אוהבת מדע בדיוני."

הובילו ליצירתן של שלוש עבודות. חורבות מגדל המים הנטוי שנדמה כי חיים רוחשים תחתיו כמעבה הארמה שימשו כהשראה לעבודתה של ניבי אלרואי "גשמי חורף". מיקומו של המגדל בראש גבעה שסייג או בונקר נחפרו בבסיסה, עורר אותה לחקור ולחשוף את החיים הסודיים המדומיינים המתקיימים במקום. העבודה לא רק מבקשת לשפוך אור על החורמר המבועב מעתחת לפני השטח של האתוס הציוני או הקיבוצי, אלא מקפאיה רגע שבו הנוזל המתפרץ יוצר תווני נוף חדש ודמיוני, דקה לפני שיקרוס כמגדל המים בגשמי החורף או יגלוש כחלב שנשפך, ובכך מרמזת לנוף המשתנה של הסביבה הקיבוצית. מחסן הספרים הישנים של הקיבוץ שימש כמקור השראה לעבודתה של הילה לביב, המתייחסת לז'אנר סיפורי הפנטזיה לילדים. האיורים שנשרקו מספרי ילדים והודפסו על נייר שקוף למחצה כמעט נעלמים על רקע צילומיה הצבעוניים של הגבעה, ומתפקדים כהר או כזיכרון קלוש של עולם ספרות הילדים שממנו נלקחו. יכולת ההיקסמות מעולם מסתורי וזר, כמו שהיא הטריטוריה הקיבוצית עבור האמנית, מתקיימת לצד הידיעה כי הבריחה מן המציאות אינה אפשרית באמת.

רוני קרני שואבת אף היא השראה מדימוי קשה ומ' עורר פליאה כאחד עבור מבקרי חוץ בקיבוץ: מבנה גן הילדים שתקרת בטון נבנתה מעליו כדי להגן עליו מפני ירי טילים באזור. פיסות הנייר המרכיבות את הצורות הגיאומטריות הפשוטות יוצרות כעין פאזל, ופעולת סידורן על הקיר מבטאת ניסיון נואש לארגון מחדש של המציאות המקומית או לייצר אשליה של שליטה. פעולת ארגונם של חלקי הפאזל על הקיר מזכירה משחק ילדים שאולי יש בו נחמה, אך הניסיון להמריא אל מחוות רחוקים נתקל בתקרת בטון המ' בטלת כל אפשרות לאסקפזים.

בקיץ האחרון נבנו חומות בטון גבוהות סביב גן הילדים בקיבוץ, המשלימות את מיגונו של המבנה, וגלי ים ושמים כחולים נצבעו עליהן בניסיון לרכך את המראה הקשה. עדן בנט שואבת השראה מן הנוף הציורי תרתי משמע, שבסמוך אליו ניצבת בריכת נוי, ועבודתה מתאפיינת באסתטיקה של חיקויים חומריים המנסים לברוא מציאות פסטורלית חלופית. "תיירות פנים", תערוכה חדשה בגלריה דנה לאמנות, קיבוץ יד מרדכי; משתתפות: מאיה אטון, ניבי אלרואי, עדן בנט, הילה לביב, רוני קרני; אוצר: רת: רווית הררי